Vlaams Parlement

374 (2019-2020) – Nr. 1
ingediend op 19 juni 2020 (2019-2020)

Verslag van de gedachtewisseling

namens de Commissie voor Binnenlands Bestuur,
Gelijke Kansen en Inburgering
uitgebracht door Nadia Sminate en Brecht Warnez

over het evaluatierapport over de organisatie van de lokale en provinciale verkiezingen van 14 oktober 2018

verzendcode: BIN

Samenstelling van de Commissie voor Binnenlands Bestuur, Gelijke Kansen en Inburgering:

Voorzitter: Kris Van Dijck.

Vaste leden:
Maaike De Vreese, Nadia Sminate, Steven Vandeput, Kris Van Dijck, Paul Van Miert;
Filip Dewinter, Chris Janssens, Sam Van Rooy;
Koen Van den Heuvel, Brecht Warnez;
Stephanie D'Hose, Tom Ongena;
Celia Groothedde, Jeremie Vaneeckhout;
Maxim Veys.

Plaatsvervangers:
Andries Gryffroy, Bert Maertens, Freya Perdaens, Elke Sleurs, Annabel Tavernier;
Adeline Blancquaert, Guy D'haeseleer, Kristof Slagmulder;
Jo Brouns, Katrien Partyka;
Emmily Talpe, Carina Van Cauter;
Meyrem Almaci, An Moerenhout;
Kurt De Loor.

Toegevoegde leden:
Lise Vandecasteele.

INHOUD

1. Toelichting door Jeroen Windey 4
1.1. Inleiding 4
1.2. Aanpak evaluatie 5
1.3. Enkele trends 5
1.4. Juridische evaluatie 6
1.5. Organisatie en ICT 7
1.6. Communicatie 9
1.7. Uitgaven verkiezingen 2018 10
2. Toelichting door Kurt De Vriendt 10
3. Tussenkomst van minister Bart Somers 11
4. Vragen en opmerkingen van de commissieleden 12
4.1. Tussenkomst van Brecht Warnez 12
4.2. Tussenkomst van Kurt De Loor 13
4.3. Tussenkomst van Tom Ongena 14
4.4. Tussenkomst van Yves Buysse 14
4.5. Tussenkomst van Jo Brouns 16
4.6. Tussenkomst van Nadia Sminate 16
4.7. Tussenkomst van Katrien Partyka 17
4.8. Tussenkomst van Jeremie Vaneeckhout 17
5. Antwoorden van Jeroen Windey 19
6. Antwoorden van minister Bart Somers 22
Gebruikte afkortingen 24
Bijlage: zie de dossierpagina van dit document op www.vlaamsparlement.be

De Commissie voor Binnenlands Bestuur, Gelijke Kansen en Inburgering hield op 12 mei 2020 een gedachtewisseling over het evaluatierapport over de organisatie van de lokale en provinciale verkiezingen van 14 oktober 2018.

Aan de gedachtewisseling werd deelgenomen door:
- Bart Somers, viceminister-president van de Vlaamse Regering en Vlaams minister van Binnenlands Bestuur, Bestuurszaken, Inburgering en Gelijke Kansen;
- Jeroen Windey, administrateur-generaal van het Agentschap Binnenlands Bestuur;
- Kurt De Vriendt, College van Deskundigen.

Het evaluatierapport is terug te vinden als bijlage op de dossierpagina van dit document op www.vlaamsparlement.be.

(Tijdens de vergadering van de commissie waren alleen de commissievoorzitter en de commissiesecretaris fysiek in de commissiezaal aanwezig. De vaste leden, de plaatsvervangende leden en de toegevoegde leden van de commissie kregen de mogelijkheid om online aan de vergadering deel te nemen via het platform Zoom. Andere volksvertegenwoordigers konden alleen na motivering online aan de vergadering deelnemen)

1. Toelichting door Jeroen Windey

1.1. Inleiding

Jeroen Windey zegt dat het evaluatierapport en de bespreking ervan het startschot vormen naar de voorbereiding van de volgende gemeente- en provincieraadsverkiezingen van 2024. De ervaringen van de verkiezingen van 2018 zijn de aanzet tot het aanbrengen van verbeteringen aan de organisatie en de procedure. Tegelijk wil het evaluatierapport inspiratie bieden voor het politieke debat over sommige aspecten van de verkiezingen en over de lokale democratie.

Deze commissie was op 5 november 2019 op bezoek bij ABB en kreeg toen een overzicht van de talrijke opdrachten van het agentschap. De organisatie van de lokale verkiezingen is in feite de belangrijkste maatschappelijke taak van het agentschap. In totaal gaan er bijna 5 miljoen Vlaamse kiezers hun stem uitbrengen voor de lokale en provinciale verkiezingen. 156 gemeenten op de driehonderd stemmen digitaal. In totaal vertegenwoordigen die 61,5% van het kiezerskorps. Ongeveer 2 miljoen kiezers stemmen nog met potlood en papier. Er zijn bijna 40.000 kandidaten die strijden om ruim achtduizend mandaten. Om dit in goede banen te leiden, zijn er ruim zesduizend stembureaus nodig, waarvan 3358 digitale stembureaus, waar meer dan 24.000 computers worden ingezet. Daarnaast zijn er 2735 stembureaus waar men nog met potlood en papier stemt. Daarvoor moeten 1902 telbureaus worden opgezet met 10.500 leden.

Met het oog op de verkiezingen is ABB georganiseerd als een projectorganisatie, met drie onderdelen. De eerste projectgroep draait rond 'regelgeving' en betreft het uitwerken van het decretale kader, uitvoeringsbesluiten, formulieren, onderrichtingen, brieven maar ook de juridische helpdesk en de opmaak van veel gestelde vragen. De tweede projectgroep is die van 'ICT en organisatie'. Wat ICT betreft, gaat het om de software en het resultatenbeheer, het digitaal stemsysteem, de hosting en de veiligheidsaspecten. Ook houdt deze groep zich bezig met de bedrijfscontinuïteit, risicoanalyse, coördinatie en dispatching van adviesvragen, organisatie van de helpdesk, overheidsopdrachten en het onderhouden van contacten met NMBS, bpost, Rijksregister, provincies, gemeentelijke coördinatoren, de media enzovoort. Tot slot is er de projectgroep communicatie die instaat voor de informatiewebsite, de resultatenwebsite, nieuwsbrieven, sociale media, persmomenten, mediacampagnes, crisiscommunicatie enzovoort.

1.2. Aanpak evaluatie

Met het oog op de evaluatie was er een brede bevraging bij iedereen die betrokken was bij de organisatie van de verkiezingen. Intern hebben ongeveer honderd personeelsleden meegewerkt aan de verkiezingsorganisatie. Zij waren een belangrijke bron voor verbetervoorstellen. Een en ander moet goed worden gedocumenteerd voor de kennisborging. Zes jaar tussen twee verkiezingen is immers een lange periode.

De helpdesk van het agentschap is een belangrijke tweede evaluatiebron. De bevraging gebeurde hoofdzakelijk via e-mail en telefoon. In totaal werden 9400 vragen geregistreerd waarvan 55% over juridische zaken en 45% over organisatie en ICT. Vragen worden zo snel mogelijk beantwoord. Vaak kan dat (telefonisch) onmiddellijk maar in ieder geval binnen de 48 uur. Een andere bron van informatie waren de parlementaire vragen. Daarnaast organiseerde het agentschap na de verkiezingen een aantal extra bevragingen bij betrokken actoren zoals voorzitters van hoofdbureaus en gemeentelijke coördinatoren.

Tot slot werd er gekeken naar rapporten van controleorganen die een rol spelen bij het verkiezingsproces. In eerste instantie gaat het om het rapport van het College van Deskundigen van het Vlaams Parlement en over het rapport van het onafhankelijk controleorgaan dat controles doet op de software en hardware (certificering door PwC). Verder is er het rapport van de Vlaamse ombudsman. Die heeft niet echt een controlefunctie maar hij ontvangt wel interessante informatie van burgers en organisaties over de organisatie van de verkiezingen.

1.3. Enkele trends

Doorheen de vele gegevens uit het evaluatierapport tracht Jeroen Windey enkele trends te situeren. Een eerste vaststelling gaat over de betrokkenheid van de burgers. ABB ontvangt veel vragen over stemplicht en volmachten. Het gaat om mensen die wegen zoeken om niet meer te moeten gaan stemmen. De stem- en telbureaus kennen een moeizame samenstelling en dit wordt bij elke verkiezing moeilijker. Positief is wel dat de opkomst in 2018 met 92,6% hoger lag dan bij de verkiezingen van 2012 (+1%). Sinds 1976 kende de opkomst een dalende trend.

Een tweede vaststelling gaat over de complexiteit van de regelgeving en organisatie van de verkiezingen. In feite gaat het over zes verkiezingen die op één dag moeten worden georganiseerd: voor de gemeente, het stadsdistrict in Antwerpen, de provincie, de OCMW-raad, schepenen en leden van het vast bureau in zes randgemeenten en in Voeren. Een en ander geeft aanleiding tot een complexe organisatie met verschillende soorten kiezers die andere rechten hebben.

De complexiteit neemt ook toe omdat men met verschillende stemprocedures moet werken. Sommige gemeenten stemmen met de computer en andere met potlood en papier. Dit impliceert aparte regelgeving en aparte instructies. Het agentschap is dan ook voorstander van een verdere digitalisering en het evolueren naar één systeem voor heel Vlaanderen.

Jeroen Windey vraagt aandacht voor het feit dat er in 2024 regionale, nationale en Europese verkiezingen moeten worden georganiseerd (mei/juni 2024) en dat die bijna samenvallen met de lokale verkiezingen van 13 oktober 2024. Aangezien er voor al die verkiezingen wordt gewerkt met dezelfde stemapparatuur en dezelfde software voor het contacten-, kandidaten- en resultatenbeheer, is dat een bijzonder complex gegeven. Er is relatief weinig tijd om na de verkiezingen van mei/juni 2024 nog aanpassingen te doen aan de systemen. Daarom pleit ABB voor een sterke Vlaamse regie. Uiteraard zal men verder goed blijven samenwerken met de federale collega's, maar tegelijkertijd zijn er risico's verbonden aan de gedeelde aansturing van de ontwikkeling van software en hardware.

Alvorens te kiezen voor een verdere krachtenbundeling met andere verkiezingsorganiserende overheden, wordt ervoor gepleit eerst een grondige verkenning te doen van de mogelijkheid om de softwareontwikkeling (kandidaten-, contacten- en resultatenbeheer) zelf in handen te nemen. Als men op die manier de operationele risico's kan verminderen, verantwoordt dit de eventuele meerkost.

Een derde trend heeft te maken met het toenemende belang van veiligheid en integriteit. Dit heeft mede te maken met de toenemende digitalisering. De veiligheidsnormen worden ook steeds strenger: ABB volgt wat dit betreft de meest recente inzichten. Er worden heel wat controle-instanties ingezet. Er gebeurt een audit toegepaste cybersecurity door vier instanties: het adviesorgaan PwC, het Centrum voor Cybersecurity België, de externe leverancier DXC en het College van Deskundigen van het Vlaams Parlement. Jeroen Windey is ervan overtuigd dat de huidige aanpak een goede basis is om op voort te bouwen en is voorstander van het behoud van de digitale stemming. De audittrail (papierstrook met stem en QR-code) maakt de ultieme integriteitscontrole mogelijk.

Een laatste element is het belang van een intensieve communicatie. Hier werd bij de laatste verkiezingen sterk op ingezet via nieuwe media die zorgen voor een snelle verspreiding en versterking van nieuws en opinies. Men werd ook voor het eerst geconfronteerd met het fenomeen van fake news. Er werd op geanticipeerd door aanwezigheid en monitoring op sociale media. Verder werd ingezet op een gebruiksvriendelijke informatiewebsite en een performante resultatenwebsite.

1.4. Juridische evaluatie

Vlaanderen is sinds 1 januari 2002 bevoegd voor de organisatie van de lokale en provinciale verkiezingen. In 2006 werden die voor het eerst door ABB georganiseerd onder leiding van Guido De Coster. In 2012 werd een nieuwe kiesregelgeving ontwikkeld met het Lokaal en Provinciaal Kiesdecreet en daarnaast een Digitaal Kiesdecreet. Op basis van de ervaringen met de verkiezingen in 2012 werd een grondige evaluatie gemaakt en het Vlaamse regeerakkoord 2014-2019 (*Parl.St.* Vl.Parl. 2014, nr. 31/1) bevatte ook een aantal vernieuwingen (bijvoorbeeld halvering van het aantal provincieraadsleden). Verder was er in 2016 een parlementair initiatief met betrekking tot de herziening van de regelgeving over de verkiezingsuitgaven en campagnefinanciering (GRECO-decreet van 3 juni 2016). Tot slot werden er stappen gezet om van vijf provinciale raden voor verkiezingsbetwistingen te gaan naar één Raad voor Verkiezingsbetwistingen die ingebed is bij de Vlaamse Dienst voor de Bestuursrechtscolleges.

Deze decretale aanpassingen hebben mede geleid tot een ordentelijk verloop van de verkiezingen. Toch stelt het ABB een aantal verbetersuggesties voor. Het gaat daarbij vooral om technische aangelegenheden.

Een eerste suggestie heeft betrekking op de samenstelling van de provinciedistrictshoofdbureaus. Die moeten worden samengesteld uit gemeenteraadskiezers maar op die manier is het mogelijk dat er ook niet-Belgische burgers in zetelen terwijl die geen stemrecht hebben in de provincies. Dit zou men moeten kunnen rechtzetten door enkel Belgische bijzitters toe te laten voor de provinciedistrictshoofdbureaus.

Van een totaal andere orde is de problematiek van de stem- en telbureaus en de presentiegelden. Men stelt vast dat het moeilijk is die bureaus te bevolken en dat de presentiegelden in Vlaanderen eerder laag zijn. Vandaar wordt voorgesteld om hier een mouw aan te passen door een verhoging van de presentiegelden. Bovendien zou het mogelijk moeten worden om ambtenaren aan te duiden ingeval van onvoldoende bijzitters.

Er is de vaststelling dat sommige kiezers niet kunnen of willen gaan stemmen en ook geen volmacht kunnen of willen geven. Het regeerakkoord 2019-2024 (*Parl.St.* Vl.Parl. 2019-20, nr. 31/1) stelt in dit verband een afschaffing van de stemplicht in het vooruitzicht.

Wat de berekening van het maximum aan verkiezingsuitgaven betreft, wordt voorgesteld te werken op basis van het inwonersaantal in plaats van het kiezersaantal. Het aantal kiezers is immers vaak pas bekend als de sperperiode al loopt.

De huidige beperking op de campagnemiddelen is afgestemd op de traditionele wijze van campagne voeren en dus voor een stuk achterhaald. Het voorstel zou zijn om enkel nog het verbod op het uitdelen van geschenken en gadgets te handhaven. Ook de sectorraad Media is hiervan een voorstander.

Wat de aangifte van de verkiezingsuitgaven betreft, heeft het Vlaams Parlement een resolutie goedgekeurd met het oog op een vereenvoudiging en digitalisering (*Parl.St.* Vl.Parl. 2018-19, nr. 1903/3).

Inzake de benoeming van de burgemeester is er wat onduidelijkheid opgetreden ingeval van bezwaren bij de Raad voor Verkiezingsbetwistingen of de Raad van State. Er wordt voorgesteld om die situatie uit te klaren.

Jeroen Windey merkt nog op dat het evaluatierapport geen rekening hield met het regeerakkoord 2019-2024 (afschaffing stemplicht en lijststem, vervroegde installatievergadering gemeenteraden enzovoort).

1.5. Organisatie en ICT

Organisatie

Het verkiezingsproject is een samenwerking met veel partners. In eerste instantie gaat de spreker in op de gemeentelijke coördinatoren. Deze werden bij de verkiezingen van 2018 verplicht en veralgemeend ingevoerd. De coördinatoren vervullen een brugfunctie tussen het agentschap en de gemeenten maar ook tussen het hoofdbureau en de kiezer. Uit de praktijk is gebleken dat die functie een grote meerwaarde heeft.

Een tweede belangrijke partner is bpost. Het agentschap bouwt voort op het beheerscontract van de federale overheid met bpost met betrekking tot de taken in het kader van de organisatie van verkiezingen. Het gaat om afspraken inzake portvrijdom van verkiezingspost, het verzenden van de oproepingsbrieven, de uitbetaling van de presentiegelden.

Wat de samenwerking met de bestuursdrukkerijen betreft, bleek dat er bij de lokale besturen soms verwarring was wegens de vereisten van de federale verkiezingen. Vandaar wil ABB een goede structuur opzetten met de bestuursdrukkerijen om werkafspraken te maken en om te vermijden dat zij pakketten aan de gemeenten verkopen waar soms formulieren in zitten die voor de lokale verkiezingen niet relevant zijn maar die wel voor verwarring kunnen zorgen.

De samenwerking met de nieuwsmedia verloopt goed en intensief. Er werd een traditie opgebouwd van verspreiding van snelle en gedetailleerde verkiezingsresultaten. De resultaten per telbureau en per twee digitale stembureaus worden doorgestuurd. Men geeft ook prognoses van zetelverdeling op basis van gedeeltelijke resultaten en een tussentijdse stand van voorkeursstemmen.

Jeroen Windey zegt dat de leverancier van de software niet alles heeft kunnen opleveren zoals in het bestek was voorzien. De leverancier heeft een aantal fouten

gemaakt met formaten en testbestanden. Dit moet voor de volgende keer zeker worden vermeden want dit bleek een bron van heel wat stress te zijn bij de nieuwsaanbieders.

ICT

Hiervoor werd eveneens met heel wat partners samengewerkt. Voor de stemcomputers was dat met Smartmatic. Voor de informaticatoepassingen werd een beroep gedaan op Civadis, dat een onderdeel is van de NRB-groep. Gelet op het belang van de systemen werd samengewerkt met een aantal controle-instellingen. Het gaat om het College van Deskundigen, PwC en het Centrum voor Cybersecurity België.

De software van het kandidaten- en resultatenbeheer werd toegewezen aan Civadis na een gemeenschappelijke overheidsopdracht, dit met het oog op kostenvoordelen. Er werd een late start genomen wegens het ontbreken van kredieten op de federale begroting, allicht omdat de urgentie op dat niveau wat minder was dan in Vlaanderen. Ondanks de tragere gunning werd er toch een goede start genomen met Civadis. Er was later echter wel een kwalitatieve terugval die helaas tot ingebrekestellingen heeft geleid want de oplevering van de software kwam te laat.

Hieruit kunnen een aantal lessen worden getrokken. De functionele tekorten dienen te worden weggewerkt en opnieuw getest. Samen met de leverancier wordt er aan gewerkt om dat te realiseren. Wat de voordrachten betreft, was er een toepassing die digitale indiening mogelijk maakte, maar die was niet tijdig klaar. Men zou die graag in de maand mei van het verkiezingsjaar willen lanceren om een en ander ordentelijk te laten verlopen. Bij de verkiezingen van 2018 was dat jammer genoeg pas in augustus. Een belangrijke les is ook dat men moet trachten te vermijden om digitale en papieren processen te vermengen. Tot slot is gebleken dat het nodig is de beroepsmogelijkheden tegen een bepaalde lijst te verduidelijken. Eigenlijk kan men enkel de verkiesbaarheidsvoorwaarden toetsen en niet de opportuniteit van andere zaken in vraag stellen. Dit was soms niet duidelijk voor de voorzitters van de hoofdbureaus.

De ervaringen met betrekking tot de softwareontwikkeling hebben geleerd dat er risico's zijn verbonden aan de interfederale samenwerking. Er zijn in ons land vijf overheden bevoegd voor de organisatie van verkiezingen. Er is de vaststelling dat de regels en procedures uit elkaar groeien. Ook is er een verschillende timing wanneer de verkiezingen niet op dezelfde dag doorgaan. Positief is dat men door een goede samenwerking kan zien hoe de collega's op andere niveaus de verkiezingen aanpakken, hetgeen inspirerend kan werken. Ook de schaalvoordelen zijn een troef. Anderzijds zijn er aan een meervoudige aansturing heel wat risico's verbonden. Er zijn cultuurverschillen en er worden andere accenten gelegd. Ook de ontoereikende kennis van het Nederlands is soms een hinderpaal gebleken.

Vandaar beveelt het agentschap aan om een grondige verkenning te doen van de mogelijkheid om software in eigen handen te ontwikkelen. In het bijzonder moeten de risico's van de interfederale samenwerking worden afgewogen. In dit opzicht is het relevant te verwijzen naar de verkiezingen van 2024. Dat jaar zullen er eerst federaal georganiseerde verkiezingen zijn (mei/juni) en vervolgens gemeente- en provincieraadsverkiezingen (oktober). De kans bestaat dan dat men in het voorbereidingsproces vrij lang op de tweede plaats zal komen met mogelijks vertragingen en andere risico's.

Bij de verkiezingen van 2018 werden de stemcomputers gebruikt die in 2012 werden aangekocht. Op basis van de ervaringen in 2012 werden een aantal nieuwigheden ingevoerd. Zo was er de invoering van een elektronisch gestuurde klep om te vermijden dat niet-gescande stembiljetten in de urne werden gedeponeerd. De printer werd afgeschaft met het oog op risicoreductie. De software werd eenvoudiger en

gebruiksvriendelijker gemaakt. In tien gemeenten werden op eigen kosten nieuwe stemcomputers gekocht. Uiteraard werkten die op basis van hetzelfde concept, maar elke toevoeging brengt risico's met zich mee. In Mechelen en Aalst was er een pilootproject met een audiomodule, dit in het kader van een gelijkekansenproject.

Wat het verloop van de verkiezingsdag zelf betreft, waren er bij de opstart logischerwijze veel interventies. Toch waren het er veel minder dan in 2012 toen met nieuwe stemcomputers werd gewerkt. Ook telefonisch konden een aantal problemen worden opgelost. De ondersteuningscapaciteit is in ieder geval nooit in de problemen gekomen.

Inzake ICT-veiligheid verwijst Jeroen Windey naar de uitgebreide beschrijving van de technische veiligheidsaspecten in het rapport. Hij stelt dat de aanpak van de ICT-veiligheid bij de verkiezingen van 2018 een goede basis vormt om op voort te bouwen. De ICT heeft betrekking op enorm veel aspecten van de verkiezingen. Elk van die stappen is kwetsbaar en moet de hoogste aandacht krijgen. Het gaat dan over de voorbereiding van de digitale stemming, de veiligheid bij de digitale stemming, de hosting in het datacenter, veiligheidsmaatregelen in het datacenter, testprocedures, softwaretoepassingen, de berekening van de zetels enzovoort.

Er werd goed samengewerkt met een aantal federale veiligheidsdiensten zoals het Centrum voor Cybersecurity, het Computer Emergency Response Team en de Algemene Directie van het Crisiscentrum. ABB beveelt wel aan om uit te klaren hoe de rapporteringslijnen met de federale veiligheidsdiensten idealiter verlopen.

Een ander aspect van de voorbereiding van de verkiezingen heeft betrekking op de vorming. In totaal werken zo'n 50.000 mensen mee aan de verkiezingen. Uiteraard zijn dat niet allemaal professionals. Vorming is dan ook uitzonderlijk belangrijk. Er werden tal van initiatieven genomen, in eerste instantie bij de hoofdbureaus. Men heeft die mensen vertrouwd gemaakt met de procedures en geleerd te werken met de softwaretoepassingen. Ook voor de digitale stembureaus werd er in vorming voorzien. Ten slotte waren er sessies voor de stembureaus waar nog met potlood en papier wordt gestemd.

1.6. Communicatie

Vlaanderenkiest.be is de spil in de communicatiestrategie. Onder die url schuilen twee websites: een informatiewebsite die een toegankelijke kennishub wil zijn met regelgeving, FAQ's, nieuws enzovoort, en een kandidaten- en resultatenwebsite. Op de resultatenwebsite wordt in realtime gepubliceerd wat men van de gemeentelijke hoofdbureaus ontvangt.

In vergelijking met de verkiezingen van 2012 kende de informatiewebsite een dubbel bereik in 2018. Dat heeft ook te maken met de voortschrijdende digitalisering en het sterk inzetten op de mobiele versie van de website. Ook het feit dat men de website bij de lokale besturen heeft gepromoot, heeft een rol gespeeld in het succes.

De resultatenwebsite is uiteraard belangrijk op de verkiezingsdag. Ook daar heeft men een verdubbeling van het aantal bezoekers vastgesteld in vergelijking met 2012. De tevredenheid over de website is ook bijzonder hoog. Er zijn wel wat aanbevelingen: de zoekmotor en de vindbaarheid van formulieren kunnen beter, evenals de kalender met de belangrijkste mijlpalen en het delen van de communicatiestrategie met de gemeenten.

Ook de nieuwsbrief is een belangrijk communicatie-instrument. Deze kende een brede verspreiding en een goede appreciatie. 98,6% van de gemeentelijke coördinatoren was daar tevreden of zeer tevreden over. Bij de voorzitters van de hoofdbureaus lag dat percentage iets lager maar met 86,6% nog steeds hoog. Men stelt vast dat de hoofdbureaus specifieke informatiebehoeftes hebben terwijl de

nieuwsbrief eerder een brede groep aansprak. Een van de lessen is dat men de communicatie beter moet afstellen op de verschillende doelgroepen. Ook moet men opletten met herhaling van boodschappen.

Een belangrijke innovatie in 2018 was het gebruik van Whatsapp. Hiermee heeft men een specifieke doelgroep bereikt, namelijk de gemeentelijke coördinatoren en de coördinatoren van de digitale stemming. Voordeel is dat men snel kan communiceren maar men moet er eerder spaarzaam mee omspringen. Een en ander kan nog verder worden geoptimaliseerd.

De gemeenten ontvingen een digitaal en gedrukt informatiepakket. Het ging om affiches voor de lokale besturen (bijvoorbeeld over de stemprocedure), technische brochures voor voorzitters van een digitaal stembureau, een communicatiepakket voor lokale besturen, een animatievideo voor kiezers (digitaal en stemmen op papier). De appreciatie hiervoor was hoog maar er zijn zeker verbeterpunten. Vooral de voorzitters van de stem- en de telbureaus moeten nog beter worden ondersteund.

Er werd tevens een initiatief genomen met betrekking tot de toegankelijkheid van de verkiezingen. In samenwerking met Inter werd een informatiebrochure over de toegankelijkheid van stemlokalen voor kiezers met een beperking ontwikkeld. Tevens was er een brochure 'Klantvriendelijk onthaal van personen met een handicap en ouderen'.

Er werd sterk ingezet op crisiscommunicatie en mediamonitoring. Er werd een crisiscommunicatieplan ontwikkeld dat weliswaar niet in werking is moeten treden, maar dat wel heeft bijgedragen tot een betere organisatie van de verkiezingen.

1.7. Uitgaven verkiezingen 2018

In totaal was er bij de verkiezingen 2018 een belasting van de begroting van 6,5 miljoen euro. Daar waren drie grote posten voor verantwoordelijk: de ontwikkeling van de softwaretoepassingen van het kandidaten- en het resultatenbeheer, de technische bijstand bij het digitaal stemmen en de hosting van de software en de resultatenwebsite. Daarnaast zijn er nog een aantal minder belangrijke uitgavenposten.

2. Toelichting door Kurt De Vriendt

Kurt De Vriendt verklaart dat het College van Deskundigen instaat voor de controle op de geautomatiseerde stemming. Het college bestaat uit minstens twee effectieve en twee plaatsvervangende leden. In het algemeen gaat het om IT-profielen maar soms wordt ook een jurist aan boord genomen (bijvoorbeeld wanneer er grote wijzigingen zijn in de kiesregelgeving). In 2018 was het college als volgt samengesteld: Kurt De Vriendt, Bart Martens, Romain Voes, Steven Es en Romeo Marijns, allen werkzaam in het Vlaams Parlement.

De controle slaat meer bepaald op alle aspecten van het digitaal stemmen en dus niet op de procedures die eigen zijn aan het stemmen met potlood en papier. Hiervoor wordt samengewerkt met collega's van andere parlementen die gelijkaardige controles uitoefenen. Vaak gaat het immers om dezelfde apparatuur, al kan de software wel verschillen.

De controletaak valt uiteen in drie grote delen. Een eerste deel heeft betrekking op de periode vóór de verkiezingen, wanneer de voorbereidingen bij de Vlaamse overheid opstarten. Men controleert de procedures, men checkt of de aanbevelingen uit eerdere verslagen worden opgevolgd, men doet testen van soft- en hardware waarbij men zich vooral focust op de uitzonderingen om het systeem te challengen, men

simuleert pannes met een stick of stroompannes of printerdefecten enzovoort. Telkens wordt dan bekeken hoe het systeem daarop reageert. Ook wordt gecontroleerd of de documentatie tijdig wordt verstuurd en of de mensen correct worden uitgenodigd. Ook de beveiligingsprocedures worden bekeken, al is dat niet de eerste taak van het College van Deskundigen. Andere organismen hebben daar meer tijd en middelen voor. Tot slot onderzoekt men de procedure voor de distributie van de sticks en de beveiliging die daarmee gepaard gaat. Uiteraard moet worden vermeden dat valse sticks in omloop worden gebracht.

Op de verkiezingsdag zelf worden steekproeven verricht en kijkt men hoe handleidingen worden geïnterpreteerd. Verder laat het college zich vooral leiden door radioberichten over plaatsen waar er problemen zijn opgedoken, bijvoorbeeld met de opstart. Vervolgens gaat men met twee à drie ploegen ter plekke en stelt men vast hoe met de uitzonderingssituatie werd omgegaan.

Na de verkiezingen heeft het college tien dagen de tijd om zijn verslag te maken (*Parl.St.* Vl.Parl. 2018-19, nr. 1715/1). Tijdens die periode moet men trachten de geconstateerde problemen dieper te onderzoeken. De samenwerking met de mensen van ABB (Jeroen Windey en Tom Doesselare) is steeds uitstekend verlopen. Geen enkele vraag van het college was hen te veel.

Het College van Deskundigen heeft grosso modo drie problemen geconstateerd. Ten eerste is er de kwestie van de opleidingen. Hoe goed de handleidingen ook zijn, toch stelt men vast dat veel mensen die niet lezen, soms omdat er te veel handleidingen zijn, soms omdat er al een zeker IT-niveau aanwezig is waardoor stappen worden overgeslagen. Het gaat om een moeilijk evenwicht omdat men een globale benadering moet maken die voor iedereen moet passen. Er zou een opleiding moeten komen op twee niveaus, enerzijds voor mensen die echt leek zijn in het gebruik van computers en digitale middelen, anderzijds voor mensen die al een zeker IT-niveau hebben. Het zou handig zijn om voor de opleiding het medium van de videoconferenties te gebruiken, in navolging van de scholen tijdens de huidige coronacrisis.

Er werd op de verkiezingsdag vastgesteld dat er kortstondig testgegevens werden gepubliceerd op vlaanderenkiest.be terwijl er nog stembureaus open waren. Daardoor werden cijfers gepubliceerd (en overgenomen door de VRT) die ver van het normale afweken. Men had gelukkig snel door dat dit kwam omdat er nog testgegevens in de databank zaten. Men kan dit zien als een spijtig voorval en niet als een grote fout.

Maar daarnaast was er een totalisatieprobleem met de gegevens van zes stembureaus. Dit werd gesignaleerd door de collega's uit het Brusselse Parlement waar men de controle op een andere manier aanpakt. Zij focussen voornamelijk op het hertotaliseren van alle individuele stemmen. In ieder geval hebben zij ontdekt dat er in bepaalde omstandigheden een verschil in stemmen kan zijn. Er werd vervolgens aan het agentschap gevraagd om daar rekening mee te houden en bepaalde totalen opnieuw te berekenen. Toen heeft men ontdekt dat er in zes stembureaus effectief een foutje was gemaakt, dat ook werd rechtgezet. Dit soort zaken kan worden vermeden door het getrouw naleven van de procedures, waarbij er een dubbele controle moet zijn op de totalen, op kieslijsten enzovoort.

3. Tussenkomst van minister Bart Somers

Minister *Bart Somers* is heel trots op het werk dat door de administratie werd geleverd bij de verkiezingen. Met het evaluatierapport werd bovendien een prachtig werkstuk afgeleverd. Het is een goede traditie om na de verkiezingen een grondige, vaak technische analyse te maken van hoe de verkiezingen zijn verlopen, met bovendien suggesties en ideeën om de zaken in de toekomst beter aan te pakken. Het

evaluatierapport is één van de documenten om de verkiezingen van 2024 voor te bereiden. Een ander element is uiteraard wat er over de verkiezingen staat in het Vlaamse regeerakkoord.

De verkiezingen van 2024 kondigen zich alvast als een huzarenstukje aan. In mei/juni zullen er verkiezingen zijn voor het federale, het Europese en het Vlaamse niveau en in oktober voor de gemeente- en provincieraden. Het is de ambitie van de minister om de voorbereidingen tijdig op te starten. Eind 2022 zal er een ontwerp van decreet klaar moeten zijn dat de nodige wijzigingen aan de kiesregelgeving aanbrengt. Eén jaar voor de verkiezingen moet het definitief decretaal kader klaar zijn, zodat de kandidaten goed op voorhand de spelregels kennen.

In het regeerakkoord staat dat de opkomstplicht voor de lokale verkiezingen zal worden afgeschaft. Dit zal uiteraard een grote impact hebben op de organisatie van de verkiezingen. De minister wil in eerste instantie goed luisteren, de zaken grondig bestuderen en niet te snel reeds standpunten op elk onderdeel innemen. Hij wil de tijd nemen om voor en tegen grondig af te wegen, om ten laatste tegen het einde van 2022 met een ontwerp van decreet naar het parlement te komen.

4. Vragen en opmerkingen van de commissieleden

4.1. Tussenkomst van Brecht Warnez

Brecht Warnez dankt ABB voor de organisatie van de lokale verkiezingen. Er waren 4,5 miljoen kiezers, meer dan 36.000 kandidaten, 6093 stembureaus en 1902 telbureaus. Het gaat dus om een gigantische operatie waar heel wat mensen voor werden ingeschakeld. Rekening houdend met de complexiteit van de organisatie en het feit dat er relatief weinig incidenten waren, heeft het agentschap deze verkiezingen zeer goed aangepakt. De kandidaten hebben ook kunnen vaststellen dat de website prima heeft gewerkt en dat alles voortdurend up-to-date werd gehouden.

Eén van de gesignaleerde problemen heeft blijkbaar te maken met het samenstellen van de stembureaus. Veel mensen hebben geen goesting meer om zich daar voor in te zetten. Hier kunnen een aantal redenen voor zijn. De vergoeding kan een belangrijk element zijn. Vandaag bedraagt de vergoeding 19 euro in een papieren stembureau en 27 euro in een digitaal stembureau. Daarvoor zit men zes à negen uur ter plaatse en misschien langer als er zich problemen voordoen. De spreker vindt dat men een behoorlijke vergoeding moet voorzien. Het gaat inderdaad om een burgerplicht maar toch ook om een vorm van vrijwilligheid. Vandaar zou de vergoeding gelijk kunnen worden getrokken met de vrijwilligersvergoeding, namelijk 34 euro per dag. Daar kan men een forfait voor onkosten aan toevoegen zodat men aan een bedrag van ongeveer 50 euro per dag komt. Dat is een redelijk bedrag om iemand op een zondagochtend uit zijn bed te lokken.

In het rapport wordt verwezen naar de vaak gemaakte opmerking dat het dikwijls dezelfde mensen zijn die voor de stem- en telbureaus worden opgeroepen. Dat is een correcte vaststelling. Het gaat weliswaar om een burgerplicht, maar het is niet meer dan normaal dat iedereen kan worden opgeroepen en dat het niet altijd dezelfde mensen zijn. Hier zou bijvoorbeeld de lijn kunnen worden aangehouden dat personen niet meer dan twee keer worden opgeroepen.

In het rapport wordt er niet gesproken over de piste van de vrijwillige bijzitter. Vandaag moet men opgeroepen worden. Waarom is het niet mogelijk om op voorhand een oproep voor vrijwilligers te doen? Die zou men in een poule kunnen brengen en via loting zou dan toch de nodige neutraliteit kunnen worden gewaarborgd. Werd er hierover reeds nagedacht?

De praktijk van het ronselen van volmachten wordt hier en daar nog altijd druk beoefend. Vooral mensen in woonzorgcentra vormen blijkbaar een geliefd doelwit. Kan men daar een mouw aan passen door te werken met mobiele stembureaus ingericht in de nabijheid van een rusthuis? Is het bovendien niet mogelijk om die mensen al op voorhand de kans te geven hun stem uit te brengen? Dat zou ook een oplossing kunnen bieden voor mensen die op de verkiezingsdag op reis zijn of een daguitstap hebben gepland. Zo kan men volmachten vermijden.

Er zou werk moeten worden gemaakt van het invoeren van een digitale stemming in alle gemeenten. Probleem is natuurlijk wel de kostprijs waardoor niet alle gemeenten bereid zijn de investering te doen. Wat is de kostprijs van de digitale stemming en die van de stemming met potlood en papier? Wat is de kost om de omslag te maken? De digitale stemming kan niet los worden gezien van de onderzoeken die momenteel gebeuren rond het online stemmen. Vanuit de FOD Binnenlandse Zaken werd daartoe het initiatief genomen. Welke ideeën bestaan er daaromtrent bij de minister en het agentschap?

In de vorige legislatuur werd beslist om naar één Raad voor Verkiezingsbetwistingen te gaan in plaats van de vijf provinciale. Heeft dat een effect op de kwaliteit en de snelheid van de rechtspraak opgeleverd?

4.2. Tussenkomst van Kurt De Loor

Kurt De Loor dankt de genodigde sprekers voor hun uiteenzetting. Hij besluit uit het rapport en de bevindingen dat alles vrij vlot is verlopen. Het is goed dat er achteraf een evaluatie gebeurt en dat de conclusies kunnen worden meegenomen naar de volgende verkiezingen. Het valt de spreker op dat de betrokkenheid van de burgers gestegen is met een opkomst van 92,6%.

Veiligheid en integriteit van de stemming zijn zeer belangrijk. In dit verband verwijst Kurt De Loor naar het internetstemmen. Zijn partij ziet dat zeker zitten op voorwaarde dat het anoniem en 100% veilig kan gebeuren.

Sp.a kan zich scharen achter een aantal verbeterpunten die in het rapport worden vooropgesteld, zoals het verhogen van de presentiegelden voor de bijzitters of de modernisering van de campagnemiddelen. Sommige aanbevelingen kunnen echter absoluut niet worden gesteund. Zo kan de spreker de afschaffing van de opkomstplicht zeker niet steunen, net op een moment dat die opkomst is gestegen.

ABB houdt een pleidooi om te evolueren naar een veralgemening van het digitaal stemmen. In dit kader verwijst de spreker naar het rapport van het College van Deskundigen dat gewag maakt van een zestal gemeenten waar er zich problemen voordeden, meer bepaald bij de totalisering van het aantal stemmen. Sommige stemmen werden blijkbaar niet verwerkt (onder meer in Mechelen en Puurs-Sint-Amands). Dit zou geen verschuivingen tussen partijen hebben teweeggebracht maar wel tussen kandidaten op dezelfde lijst. Er had dus een impact kunnen zijn op de uiteindelijke verkozenen. Dit roept enkele vragen op. Hoe is men op de hoogte gesteld van het probleem in kwestie? Werd er hierop in alle gemeenten gecontroleerd? Of ging het slechts om een steekproef? Had de fout kunnen worden vermeden, en zo ja, op welke manier? Hoe kan dit in de toekomst worden vermeden? Kurt De Vriendt heeft er op gewezen dat er testgegevens zijn verschenen op de website vlaanderenkiest.be, dit terwijl de stembusgang nog lopende was. Hoe is dit kunnen gebeuren? Kunnen er veiligheidssystemen worden ingebouwd om dit in de toekomst te vermijden?

Positief is dat Vlaanderenkiest.be intussen een sterke merknaam is geworden. Veel kandidaten en burgers doen er een beroep op om de resultaten van de verkiezingen te raadplegen.

Tot slot dringt de spreker erop aan dat de aanpassingen aan de kiesregelgeving ten minste een jaar voor de verkiezingen zijn goedgekeurd. Alle betrokkenen moeten tijdig weten wat de spelregels zijn.

4.3. Tussenkomst van Tom Ongena

Tom Ongena bedankt de genodigden voor hun rapporten en toelichtingen. Hij vraagt aandacht voor het vereenvoudigen van de aangiftes, zowel van de kandidatenlijsten als de verkiezingsuitgaven. Bij de kandidatenlijsten is er bijvoorbeeld een hybride situatie omdat men gedeeltelijk nog met pen en papier stemt en gedeeltelijk digitaal. Wellicht wil men evolueren naar een volledig digitaal systeem maar dat moet dan wel volledig gebruiksvriendelijk zijn. Bovendien moet het systeem rekening houden met de praktijk. Bij lokale verkiezingen gaat het om een of twee personen die de kandidatenlijsten opstellen en rondrijden om handtekeningen te verzamelen. Vaak is het een stresserende bezigheid om die handtekeningen tijdig te bemachtigen. Het digitale systeem ziet er in dit opzicht vrij omslachtig uit. Ook het aangeven van de verkiezingsuitgaven gebeurt in de praktijk door één of twee mensen en niet door de kandidaten zelf. Als men dat gaat digitaliseren, moet dat wel zeer gebruiksvriendelijk worden uitgewerkt.

Wat de campagnemiddelen betreft, steunt de spreker voluit het idee van de modernisering. De huidige regels zijn volledig achterhaald en moeten zoveel mogelijk worden afgeschaft. Er is immers een duidelijke beperking ingebouwd, namelijk het uitgavenplafond. Voor de rest zouden de mensen vrij moeten zijn waar ze hun middelen aan besteden.

Tot slot hoopt de spreker dat het aandeel van het digitaal stemmen verder zal stijgen. Op die manier kunnen heel wat praktische problemen worden opgelost, bijvoorbeeld wat het zoeken van tellers in de telbureaus betreft. De spreker zegt nog uit te kijken naar de studie over het internetstemmen. Ook daarmee zouden veel problemen kunnen worden opgelost, op voorwaarde uiteraard dat het internetstemmen veilig kan verlopen. Bovendien moeten er garanties zijn dat het geheim en de vrijheid van het stemmen kunnen worden gegarandeerd. Is er nog nieuws te melden over de federaal aanbestede studie? Hopelijk kunnen er bij de verkiezingen in 2024 al bij wijze van pilootproject kleine stappen in de richting van het internetstemmen worden gezet.

4.4. Tussenkomst van Yves Buysse

Yves Buysse heeft het lijvig en zeer degelijk rapport met veel interesse doorgenomen. Het wordt ongetwijfeld een goede basis om de verkiezingswetgeving en -organisatie verder te optimaliseren. Hij zal ingaan op een aantal concrete elementen.

Wat de bereikbaarheid van de actoren in de verkiezingsorganisatie betreft, blijft het contact met de gemeentelijke hoofdbureaus soms een pijnpunt. Zowel in de laatste rechte lijn naar de dag van de indiening van de voordrachtsakte, als op de dag van de indiening zelf en ook op de verkiezingsdag, is het dikwijls zeer moeilijk om iemand van een hoofdbureau te bereiken. Het valt te begrijpen dat die mensen het wegens de combinatie met andere functies nu al zeer moeilijk hebben om alles te bolwerken, maar soms is rechtstreeks contact toch aangewezen. De spreker geeft het voorbeeld van een voorzitter van een Limburgs gemeentelijk hoofdbureau die een voordrachtsakte niet wou aanvaarden omdat er geen digitale indiening voorzien was. Dit was een foutieve beslissing. Gelukkig heeft toen de permanentie van het agentschap de zaak kunnen rechttrekken, maar het had veel vlotter gekund mocht men rechtstreeks contact hebben kunnen opnemen met het bureau in kwestie. Ook voor advies over de vraag of een akte van bekendheid al dan niet nodig is, of wat te doen met iemand die een te lange familienaam heeft, kan een rechtstreeks contact veel tijd, moeite en vooral stress besparen. Alle lof trouwens

voor de gemeentelijke coördinatoren die hierin dikwijls een bemiddelende rol spelen, maar ook zij kunnen natuurlijk niet namens het hoofdbureau spreken.

Hoewel het steeds mogelijk moet blijven om alle formaliteiten ook op papier te bezorgen, krijgen de voorstellen voor meer digitale toepassingen zeker de steun van Vlaams Belang.

Elke stap in het administratieve proces zou kunnen worden afgetoetst op een digitaal alternatief. Naast wat reeds in het evaluatierapport wordt gesuggereerd, bijvoorbeeld inzake de aangifte van de verkiezingsuitgaven, zou dit ook kunnen worden onderzocht voor de aanwijzing van de stem- en telgetuigen de dinsdag voor de verkiezingen. Dit zou alvast een aantal in het rapport geschetste problemen kunnen oplossen, maar het zou er ook voor kunnen zorgen dat de aanwijzingsbrieven van die getuigen digitaal door de voorzitter van het hoofdbureau kunnen ondertekend worden en per mail aan de stem- en telgetuigen (en zelfs tegelijk aan de voorzitters van stem- en telbureaus waar de getuigen hun taak zullen uitoefenen) kunnen bezorgd worden. Nu gebeurt het soms dat de aanwijzingsbrieven pas na de verkiezingen via de post bij de getuigen terechtkomen.

Wat de digitale invoering van de kandidatengegevens door de lijstindiener betreft, is het nu zo dat een kandidaat via de identiteitskaart zijn kandidatuur op de lijst kan bevestigen, maar dat de lijstverantwoordelijke nadien gewoon de plaats van die kandidaat op de lijst kan wijzigen. In het rapport wordt dit een pluspunt genoemd. Maar dat heeft ook een keerzijde: een lijstindiener kan de plaats wijzigen zonder dat de kandidaat in kwestie daar weet van heeft. Misschien moet daar toch een mouw worden aangepast met het oog op de verkiezingen in 2024. Want anders blijft het dubbel werk met een papieren akte waarop de kandidaat kan vaststellen voor welke plaats een akkoord werd gegeven.

Een groot pluspunt was dat de aanvragen door de politieke partijen voor het eerst ook via e-mail konden gebeuren. Dat is heel wat makkelijker en goedkoper werken dan de meer dan driehonderd aangetekende brieven die men in het verleden en ook zes maanden later bij de parlementsverkiezingen moest versturen. De spreker heeft wel een kleine opmerking over de effectieve bezorging aan de partijen van die kiezerslijsten. Er was een groot verschil tussen de gemeenten die bijvoorbeeld via Cevi de kiezerslijsten ter beschikking stelden en waar met een login en een paswoord de lijsten konden worden gedownload en de gemeenten die werkten met usb-sticks die met de post werden opgestuurd. Ook voegden sommige gemeenten nog een extra formaliteit toe wat de privacywetgeving betreft, waardoor er nog meer vertraging was. Een aantal kiezerslijsten werd op die manier pas tien dagen voor de verkiezingsdag ontvangen, wat natuurlijk te laat is indien die lijst de basis moet zijn voor direct mailings.

In dat kader doet de spreker nog de suggestie om bij de volgende verkiezingen vanuit de overheid nog meer te communiceren over wat er met die kiezerslijsten precies mag gebeuren. De partijen weten dit wel, maar de kiezer is hier niet altijd van op de hoogte en voelt zich soms in zijn of haar privacy geschonden.

Wat de samenstelling van de stembureaus betreft, heeft de spreker een bedenking over leden van een stembureau die een hoofddoek dragen. Vlaams Belang blijft het niet correct vinden dat men het aan de voorzitter van het stembureau in kwestie overlaat om te beslissen of dit al dan niet strijdig is met de onpartijdigheid van een bureau en of er al dan niet gevolgen aan verbonden moeten worden. Hieromtrent zou er een duidelijke richtlijn vanuit de Vlaamse overheid moeten komen.

De manier waarop de aangifte van de verkiezingsuitgaven is verlopen, is niet voor herhaling vatbaar. Hoeveel bomen er geveld zijn om aan die papiermassa te voldoen, wil niemand weten. Voorzien in een digitaal alternatief of minstens zorgen

voor de mogelijkheid van een A4'tje voor een nulaangifte, is zonder twijfel een must. De spreker deelt wel niet de opvatting van het agentschap dat alles op één plaats in de provincie moet worden verzameld. Indien men het serieus meent met het inzagerecht, dan zou er toch een vorm van decentralisering moeten worden voorzien. Een kiezer gaat geen drie kwartier binnen de provincie rijden om een aangifte te gaan inzien. Er wordt heel wat tijd gestoken in die aangiftes, in een periode waarin de meeste kandidaten het wat gehad hebben met formaliteiten, zeker indien de uitslag wat tegenviel, en dan moet toch de mogelijkheid op inzage praktisch doenbaar blijven.

Het opmaken van een vademecum is een zeer goed idee want dit is een houvast in een periode waarin er eigenlijk geen formeel aanspreekpunt is voor eventuele vragen. De eigenlijke campagne wordt uitgerold in de zomermaanden, een periode van parlementair reces waarin er geen verduidelijking aan de minister kan worden gevraagd. En dan is een goed uitgewerkt en leesbaar vademecum zeer nuttig, zowel voor de beroepspolitici als voor de lokale lijsten die meestal met weinig of geen kennis aan de slag moeten over wat mag, moet of niet mag.

Tot slot reageert de spreker nog kort op voorstellen uit het rapport die als extra aandachtspunt door sommige collega's werden aangebracht. Vanzelfsprekend is ook Vlaams Belang vragende partij om de vergoedingen voor de leden van de stem- en telbureaus te verhogen. Wie geroepen wordt om gedurende een hele dag zijn democratische plicht te vervullen, mag daarvoor een degelijke vergoeding krijgen.

Het systeem van de vrijwillige bijzitters werd hier al aangebracht. Een aantal verkiezingen geleden bestond dit systeem en konden burgers zich spontaan aanmelden om op de verkiezingsdag als bijzitter te fungeren. Nadien is dat systeem niet meer herbevestigd. Bestaan hiervoor opnieuw plannen? Of waren er goede redenen om die piste niet meer te bewandelen?

Ook wat de toegelaten campagnemiddelen betreft, is de spreker van oordeel dat die mogelijkheid ten volle moet worden benut. Het voorstel van het agentschap om de verbodsbepalingen enkel nog te beperken tot de gadgets en geschenken lijkt (vanzelfsprekend binnen de maximumbedragen) aangewezen en zal alvast zorgen voor meer transparantie over wat mag en wat niet.

4.5. Tussenkomst van Jo Brouns

In de gemeente van *Jo Brouns* werd in 2018 voor het eerst digitaal gestemd. De gemeente heeft zelf geïnvesteerd in die computers: dit kostte 200.000 euro voor een veertigtal computers. Men was zeer tevreden over het resultaat. De spreker is dus zelf voorstander van digitaal stemmen. De ondersteuning op het terrein was zeer goed. Een belangrijke vraag betreft de houdbaarheid van de computers die in 2018 werden aangekocht. Om de investering maximaal te kunnen laten renderen, zouden ze toch een jaar of tien moeten dienst kunnen doen. Is dit te verzoenen met de evolutie van de software voor online stemmen?

4.6. Tussenkomst van Nadia Sminate

Nadia Sminate viel de oproep op om snel werk te maken van het legistieke kader zodat er ten minste een jaar voor de verkiezingen de tijd is om de nieuwe regelgeving in de praktijk te brengen. In het regeerakkoord zijn een aantal fundamentele wijzigingen ingeschreven waar de spreker volledig achter staat. Ze wil die zo snel mogelijk op de agenda zien staan. Een van de belangrijkste wijzigingen is de afschaffing van de opkomstplicht. De betrokkenheid van de burger is voor het eerst in jaren gestegen, wat positief is. Kurt De Loor koppelt daar de conclusie aan dat het niet logisch is om de opkomstplicht af te schaffen. Voor Nadia Sminate is dat net het bewijs dat men klaar is om de opkomstplicht af te schaffen.

Het initiatiefrecht voor de grootste partij en de verkiezing tot burgemeester van de kandidaat met de meeste voorkeurstemmen in de coalitie zijn wijzigingen die Nadia Sminate heel na aan het hart liggen. Door een negatieve ervaring in het recente verleden wil ze de minister oproepen om daar snel werk van te maken. Hij heeft daarop geanticipeerd door aan te kondigen dat hij met het wetgevend kader klaar wil zijn tegen eind 2022. Nadia Sminate is dankbaar dat hij die oproep ter harte neemt.

Helaas kan zij in haar gemeente ook nog meespreken over het stemmen met potlood en papier. In de vorige zittingsperiode waren er heel wat gemeenten die wilden instappen in het digitaal stemmen maar dit niet gedaan hebben wegens de hoge kosten. De spreker is zeker te vinden voor een uniform systeem. Welke timing zal daarvoor gehanteerd worden? Ze leest in het rapport dat de huidige generatie computers nog tot 2027 zal meegaan. Dat is waarschijnlijk het ideale moment om alle gemeenten die nog niet digitaal stemmen, mee te nemen.

De werkwijze voor de aangifte van de verkiezingsuitgaven is een moderne maatschappij onwaardig, vindt Nadia Sminate. Het agentschap heeft verschillende voorstellen gelanceerd. Uiteraard draagt de digitale toepassing de voorkeur van de N-VA-fractie weg.

Tot slot wijst de spreker erop dat de kiesprocedures en de regelgeving in Vlaanderen nogal verschillen van de andere deelstaten. Als men het regeerakkoord uitvoert, zullen de verschillen nog groter worden. Het is belangrijk dat de Vlaamse overheid de verkiezingen kan aansturen zonder interferentie van andere overheden of bedrijven. Ze verwijst naar het voorbeeld van bedrijven die de taal niet voldoende machtig zijn en de problemen die daaruit zijn voortgekomen. Het agentschap heeft bewezen een sterke organisatie van de verkiezingen op poten te kunnen zetten. Daarom moet er worden nagedacht over de regionalisering van de organisatie van alle verkiezingen, vindt Nadia Sminate. Dat zorgt voor duidelijkheid en eenvormigheid. Wat denkt de minister daarvan?

4.7. Tussenkomst van Katrien Partyka

Katrien Partyka vindt dat het format van een Zoomvergadering zich niet echt leent voor een intensieve discussie over de verschillende opmerkingen in het rapport. De spreker zal zich hier beperken tot een politieke bedenking over de digitalisering. De coronacrisis heeft geleid tot een enorme stap in de digitalisering van alle gemeentebesturen. Ook voor de digitalisering van de verkiezingen in alle gemeenten moeten alle zeilen bijgezet worden. Financiële steun is altijd welkom maar ook een stabiel kader is belangrijk. Er moet snel duidelijkheid komen over het internetstemmen. De volgende keer moeten alle gemeentebesturen mee zijn op de digitale golf. Men kan zich niet permitteren om nog langer te treuzelen. De praktische organisatie van de verkiezingen is telkens een huzarenstuk. In het belang van de democratie moet dat zo efficiënt en eenvoudig mogelijk verlopen. Het telkens optrommelen van een leger van duizenden vrijwilligers helpt daar niet aan. Het is niet houdbaar. Hoe zal men deze discussie verder aanpakken?

4.8. Tussenkomst van Jeremie Vaneeckhout

Jeremie Vaneeckhout zegt dat de gemeente Anzegem bij de vorige verkiezingen om financiële redenen nog niet gekozen heeft voor digitaal stemmen. Als toenmalige ondervoorzitter van Groen heeft hij de voorbereiding van de verkiezingen van 2018 van nabij in de backoffice gevolgd. Dan wordt duidelijk welk een huzarenstukje dit is. Het is een uitdaging om dit voor de Vlamingen meer zichtbaar te maken. Het organiseren van verkiezingen wordt te veel als een evidentie beschouwd. De impact ervan, het vele werk, wordt te weinig gezien.

De spreker maakt zich zorgen over de 40% gemeenten die nog niet digitaal stemmen, waaronder dus ook zijn eigen gemeente. Dat was niet alleen om financiële redenen maar ook wegens de onduidelijkheid over de geldigheidsduur van de investering. Welke plannen heeft de minister om die 40% mee aan boord te krijgen? Vaak zijn het gemeenten die al geen voortrekker zijn op het vlak van digitalisering. Los van de principiële benadering van het debat meent de spreker dat bij de afschaffing van de opkomstplicht de drempels zo laag mogelijk gemaakt moeten worden. Dat betekent ook dat de verkiezingen veilig moeten verlopen. Men is het aan de democratie verplicht om mensen zo weinig mogelijk redenen te geven om niet te stemmen. Los van opkomstplicht of stemrecht moet het de ambitie blijven om zoveel mogelijk mensen hun stem te laten uitbrengen over het gewenste beleid in hun stad of gemeente.

Een tweede punt is de geïntegreerde aanpak van de verkiezingen in 2024. De impact op partijen om twee verkiezingen na elkaar te moeten voorbereiden is enorm. Des te meer geldt dit voor de overheid. Het wordt een nog grotere uitdaging dan met de verkiezingen in 2018 en 2019. De piste die Nadia Sminate voorstelde is boeiend om van gedachten over te wisselen. Tegelijk is het nog helemaal niet zeker dat het in 2024 het geval zal zijn. Is er al overleg met de federale diensten ter voorbereiding van die scenario's? Uiteraard moet nog heel wat wetgevend werk gebeuren, maar het is niet oninteressant om het gesprek daarover reeds op te starten. Hoe zal men chaos vermijden en een praktische coördinatie afspreken op de verschillende niveaus, in een geest van samenwerkingsfederalisme? Het stelt de spreker gerust dat de minister zelf verwijst naar de goede samenwerking op het terrein.

Wat is de impact van de beslissing om de opkomstplicht af te schaffen? Er zijn argumenten pro en contra die afschaffing. De spreker is bezorgd dat het impliciet een signaal aan de burger kan zijn dat hij niet meer hoeft te komen stemmen. Groen is van oordeel dat het leven in een democratie ook inhoudt dat de burger verplichtingen heeft, zoals betrokkenheid bij de democratie. Met de afschaffing van de stemplicht wordt de druk om te gaan stemmen zeer beperkt. Politici zullen er sowieso anders moeten mee omgaan. Institutioneel moet ervoor gezorgd worden dat alle drempels zo laag mogelijk blijven. De niet-Belgen die momenteel op lokaal niveau stemrecht hebben, moeten nu een vrij zware registratieprocedure doorlopen. Als men van opkomstplicht naar stemrecht evolueert, zou men dit administratief moeten kunnen vereenvoudigen, zodat de toegang tot de stembus voor iedereen die er recht op heeft, wordt vergemakkelijkt.

Een gevolg van de voorgestelde aanpassingen uit het regeerakkoord is de vervroegde installatie van de gemeenteraden begin december, conform hetgeen nu voor de provincieraden gebeurt. Dat heeft qua timing heel wat gevolgen om alles rond te krijgen na de verkiezingen en na de installatie van de gemeenteraden als er nog klachten behandeld moeten worden. Dat betekent dat er vier à vijf weken minder zijn om alles administratief rond te krijgen. Wordt er over nagedacht hoe dat waargemaakt kan worden? Hoe wordt administratieve chaos vermeden bij eventuele problemen?

Groen is altijd van mening geweest dat een aanpassing van de verkiezingsregels niet mag leiden tot een verhoging van de reële maxima in de verkiezingsuitgaven. De uitgavenplafonds mogen niet verhoogd worden. Zowel op Vlaams als federaal niveau moet de publieke partijfinanciering op een verantwoorde manier besteed worden. Dat betekent dat er een goede spreiding moet zijn tussen de verschillende bestedingen. Partijen moeten meer zijn dan propagandamachines. In welke mate probeert de administratie zicht te krijgen op andere systemen in het buitenland, ze te vergelijken? Bepaalde manieren van campagnevoeren zijn meer intrusief in het leven van de burger dan andere. Vindt het Vlaams Parlement het bijvoorbeeld wenselijk dat – de spreker stelt het karikaturaal voor – binnenkort bijna de helft

van de mediaruimte op radio en televisie ter beschikking zou worden gesteld voor politieke advertenties in verkiezingstijd? Hij wil alleen duidelijk maken dat de commissie best wat meer expertise en buitenlandse voorbeelden zou raadplegen.

Tot slot een kleine opmerking uit de praktijk: Jeremie Vaneeckhout pleit voor extra ondersteuning en vorming van en faciliteiten voor voorzitters van stembureaus, zeker van de hoofdbureaus. Vaak ontdekken zij hun taken pas al doende, wat hun autoriteit als voorzitter niet altijd ten goede komt.

5. Antwoorden van Jeroen Windey

Ten aanzien van Brecht Warnez antwoordt *Jeroen Windey* dat het rapport een suggestie bevat om via registratie te vermijden dat dezelfde mensen telkens opnieuw worden opgeroepen om voor te zitten. De spreker twijfelt over de noodzaak van het inschrijven van een weigeringsgrond. Lokale besturen bezitten op dat vlak een grote autonomie. Die flexibiliteit moet behouden blijven.

Uiteraard is er nagedacht over het werken met vrijwilligers. Ook in dit parlement werd er een aantal keren over gedebatteerd. Volgens de informatie van ABB dienen er zich niet massaal veel vrijwilligers aan. Het is momenteel niet verboden om met vrijwilligers te werken, het is echter wel verboden om een oproep daartoe te doen. Bij lokale verkiezingen is de band tussen de burger en de politici veel sterker. Men moet elke schijn van partijdigheid uitsluiten. De spreker sluit niet uit dat er voorbeelden zijn waar het wel werkt. Men moet wel een redelijke schaal hebben om via loting enige objectiviteit te kunnen waarborgen.

In verband met volmachten is tijdens eerdere debatten ook al verwezen naar de mobiele stembureaus. Het probleem is dat stembureaus vandaag gekoppeld zijn aan stemafdelingen. Men moet dan evolueren naar een systeem van vrije keuze per gemeente. Dat heeft wel consequenties. In ieder geval is het een voorstel dat vanuit het perspectief van bepaalde kiezers gebruiksvriendelijker zou zijn.

Wat is de kostprijs om over te schakelen naar een algemene digitale stemming? Voor de verkiezingen van 2012 heeft de Vlaamse overheid 34 miljoen euro besteed om ongeveer 60% van de gemeenten te voorzien van stemcomputers. Daaruit kan men afleiden wat de grootteorde is voor de resterende 40%. Het digitaal stemmen is vandaag ongeveer drie keer zo duur als het stemmen met potlood en papier.

Wat de evolutie naar één Raad voor Verkiezingsbetwistingen betreft, is er geen effect qua snelheid. Er is wel een effect op de kwaliteit, in die zin dat tegengestelde adviezen worden vermeden. In het verleden is het voorgevallen dat de ene provinciale raad een andere interpretatie gaf dan een andere provinciale raad. In beroep is toen een rechtzetting gebeurd door de Raad van State. Dergelijke toestanden moeten toch vermeden worden.

In verband met de modernisering van de stemsystemen, meer bepaald het internetstemmen, wordt een haalbaarheidsstudie gegund door de collega's van de federale overheid. De spreker verwacht de resultaten van de studie op het einde van dit jaar. Die zijn richtinggevend om de scenario's van het digitaal stemmen te kunnen inschatten.

Wat de levensduur van de huidige stemcomputers betreft, wijst de spreker erop dat een grote hoeveelheid stemcomputers aangekocht werd in 2012. De overheidsopdracht loopt tot 2027. Uiteraard zijn er ondertussen een klein aantal computers van recentere datum. Er moet worden vermeden dat computers te ver over hun houdbaarheidsdatum gaan. De risico's nemen met elke verkiezing toe. De uitval in 2024 zal groter zijn dan in 2018. De overheid moet zich daarop organiseren.

Twee parameters zijn zeer belangrijk: de studie over het internetstemmen enerzijds en de analyse samen met de federale collega's over een vernieuwing van het systeem in 2027 anderzijds. Er liggen een aantal scenario's open. Voor alle duidelijkheid wil de spreker erop wijzen dat het internetstemmen niet betekent dat men ontlast wordt van de hele organisatie. In Estland bijvoorbeeld, waar men het verst staat met het internetstemmen, is er een hybride systeem waarbij mensen tot op de verkiezingsdag een stem kunnen uitbrengen in een kieshokje. Ondanks het feit dat het digitaal stemmen goed ingeburgerd is, zit men maar aan 50% internetstemmen. Internetstemmen betekent dus niet dat alle andere vraagstukken van de baan zijn. In ieder geval is een stabiel kader voor de digitalisering van de verkiezingen zeer belangrijk. De minister heeft eerder al gezegd dat hij daar werk wil van maken.

Jeroen Windey begrijpt de bekommernis over de stemcomputers na 2027. Als de gemeenten in 2024 overgaan tot de aankoop van computers wordt dat probleem nog prangender. Voor dit beschreven stemsysteem is het gebruik maar tot 2027 gegarandeerd. Daarna wordt bekeken of men verschillende systemen kan laten bestaan of niet. Vanzelfsprekend vergroot elk bijkomend systeem de complexiteit. De compatibiliteit tussen meerdere soorten en systemen moet verzekerd worden. Dat moet de komende maanden en jaren worden bekeken.

Het totalisatieprobleem werd bij de controles ex-post in Brussel vastgesteld. Dat werd aan ABB gesignaleerd in de periode dat de verkiezingsuitslagen nog niet definitief gevalideerd waren door de raden van verkiezingsbetwistingen. Het voordeel van digitaal stemmen is dat er een audittrail voorhanden is van elke stap in het digitaal stemmen. Het agentschap heeft alle bestanden voor heel Vlaanderen heel snel kunnen doorzoeken op eventuele totalisatieproblemen. Uiteraard werden daarbij de hoogste veiligheidsnormen gerespecteerd. Het agentschap heeft vastgesteld dat er in zes bureaus potentieel een probleem was. Op 24 uur is dat rechtgetrokken: er werd een nieuw proces-verbaal gegenereerd en aan de Raad voor Verkiezingsbetwistingen bezorgd die dat voor echt heeft verklaard. Er werden lessen uit getrokken om de ex-postcontroles in de toekomst verder op te drijven. Men kan niet voorzichtig genoeg zijn. Het probleem was gemakkelijk te vermijden en werd ondertussen rechtgezet. Bij de verkiezingen van 2019 kon deze fout zich niet meer voordoen. Men bekijkt of er nog extra zekerheden kunnen worden ingebouwd.

De gebruiksvriendelijkheid van de digitalisering is een terecht aandachtspunt, zowel bij de voordrachten als bij de aangifte van de verkiezingsuitgaven. Het principe bij digitalisering moet zijn: eerst vereenvoudigen vooraleer te digitaliseren. Hier is dat des te meer van tel. Soms maakt men de fout om iets per se te willen digitaliseren. De analyse loopt. Uiteraard moet die veel aandacht hebben voor een goede gebruikerstest.

Doorgaans heeft het agentschap goede contacten met de voorzitters van de hoofdbureaus. Toch is het een uitdaging als de helpdesk geconfronteerd wordt met een moeilijke samenwerking met een voorzitter. Het is niet evident om als administratie een aantal zaken aan te kaarten bij sommige magistraten. Uiteraard respecteert het agentschap de scheiding der machten. Het is niet voor niets dat de rechterlijke macht daar een belangrijke rol in speelt. Het agentschap is er wel in geslaagd om een aantal problemen in goede samenwerking op te lossen.

De aanwijzingsbrieven van de getuigen moeten zeker bekeken worden. Bij deze verkiezingen heeft de verzending door bpost toch wel wat vertraging opgelopen. Dat was zo bij de oproepingsbrieven, bij de uitbetalingen, ook bij de aanwijzingsbrieven van de getuigen. Dat is een aandachtspunt.

Het is niet evident dat het Vlaamse niveau de communicatie met de hoofdbureaus zou bevorderen. Een gemeentelijk hoofdbureau is een tijdelijke losse constructie zonder

adres. Dat is niet de gemeente. Vlaanderen heeft de gemeentelijke coördinator aangewezen om de verbindingsrol te spelen tussen het lokale niveau, Vlaanderen en de voorzitters. Daar moet verder aan worden gewerkt.

Het probleem van de wijziging van de samenstelling van de lijsten is ABB bekend. Dat risico doet zich niet alleen voor bij de digitale maar ook bij de papieren indiening. Het agentschap neemt graag suggesties van oplossingen mee.

Soms werden kiezerslijsten te laat afgeleverd, waardoor het gebruik ervan niet evident was. Dat behoort tot de verantwoordelijkheid van de lokale besturen. De volgende keer kan daar in de instructies op gewezen worden. Het agentschap kan natuurlijk moeilijk in hun plaats optreden.

Kan er duidelijker gecommuniceerd worden over het mogelijke gebruik van de kiezerslijsten in het kader van het privacybeleid? Het klopt dat sommige mensen in de war waren. Net op dat moment werd de GDPR algemeen bekend. De privacycommissie heeft zeer laat in de voorbereiding van de verkiezingen een standpunt ingenomen. Het was ook een veeleer richtinggevend standpunt, niet alles werd uitgeklaard. Het agentschap heeft dat mee verspreid. Bij de volgende verkiezingen zal de communicatie hieromtrent ongetwijfeld geëvolueerd zijn.

Het systeem van vrijwillige bijzitters heeft voor de door de federale overheid georganiseerde verkiezingen bestaan. De spreker verwijst naar de hierboven aangehaalde redenen waarom het niet voor de lokale en provinciale verkiezingen wordt gehanteerd.

De spreker is het er mee eens dat de lokale besturen een pluim verdienen. Zonder de lokale besturen lukt het niet om verkiezingen te organiseren. Misschien komen ze niet zo prominent naar voren in het rapport van het agentschap. Ze hebben een facilitaire, organisatorische rol achter de schermen maar ze ondersteunen ook vaak de vrederechters, ze lossen heel wat problemen op het terrein op. Het is prettig samenwerken met de lokale besturen.

Voor het verlagen van de drempels voor de niet-Belgen bij de afschaffing van de opkomstplicht verwijst de spreker naar het federale niveau dat bevoegd is.

De samenwerking tussen de overheidsniveaus verloopt goed. Dat betekent niet dat het altijd gemakkelijk is. Er wordt wel open en constructief gecommuniceerd. Het Vlaamse agentschap heeft andere deadlines en targets, maar toch moeten er soms met vijf regeringen samen beslissingen genomen worden. Dat is niet evident, zeker als er budgettaire implicaties zijn. Voor de verkiezingen van 2024 verloopt de samenwerking momenteel zeer constructief. Het agentschap zal alle argumenten meenemen in zijn advies.

De minister heeft reeds aangekondigd dat de vervroegde installatie van de gemeenteraad geëvalueerd moet worden. Chaos moet absoluut worden vermeden. Bepaalde regels leiden tot heel veel stress: de burgemeesterspost, het nieuwe college. De spreker betreurt dit als dat het gevolg is van onduidelijke regelgeving. Niet alles is op voorhand in te schatten. Het agentschap stelt zich hier pragmatisch op. Dit is een voorbeeld van een punt dat zeer doordacht opgelost moet worden.

Jeroen Windey weet niet uit het hoofd hoe in het buitenland met de campagnemiddelen wordt omgegaan. Hij bekijkt hoe het agentschap via de minister de commissie daarin verder kan ondersteunen.

6. Antwoorden van minister Bart Somers

Volgens minister *Bart Somers* heeft Jeroen Windey al de meeste vragen beantwoord. Zoals reeds eerder aangegeven, wil de minister nog rustig nadenken over een aantal zaken in verband met de volgende lokale verkiezingen. Daar is nog tijd voor. Hij gaat kort in op een aantal bekommernissen zonder ze volledig uit te diepen.

Kurt De Loor haalde uit de stijging van het aantal burgers dat is komen stemmen een argument om de opkomstplicht niet af te schaffen. De minister is het echter volledig eens met Nadia Sminate dat juist het omgekeerde geldt. Dat er veel mensen komen stemmen – meer dan vorige keer – bewijst de grote betrokkenheid. Dat is dus mogelijk zonder de mensen te verplichten om naar het stemhokje te gaan. Het is ook de morele plicht van de burger om te stemmen, maar de minister vindt het niet nodig om te sanctioneren als hij dat niet doet. Hij is dus zeer verheugd dat men deze zittingsperiode zal afstappen van de opkomstplicht. Als ze campagnevoeren zullen de politieke partijen mensen moeten motiveren om te gaan stemmen. Een aantal andere problemen zal daardoor ook in een ander kader geplaatst worden. De minister denkt bijvoorbeeld aan de volmacht. Er moet over nagedacht worden wat de impact daarop zal zijn.

De minister benadert de digitalisering vanuit een drietal elementen. Vooreerst denkt hij aan lopende procedures die tijdens de verkiezingsgebeurtenis digitaal afgehandeld kunnen worden: het indienen van verkiezingsuitgaven, kandidatenlijsten enzovoort. Het gaan ophalen van handtekeningen bijvoorbeeld is vaak een stresserende job. Het bijeenpuzzelen en invullen van alle verkiezingsuitgaven is een enorm werk waar niemand zin in heeft. Het is een uitdaging om dit via een digitalisering te vereenvoudigen en gebruiksvriendelijker te maken, meer aan te passen aan de realiteit op het terrein.

Een tweede element is het eigenlijke digitaal stemmen. Daarover loopt een studie en werd er reeds gedebatteerd in deze commissie. Op basis van de studie die eind dit jaar te verwachten is, kunnen de mogelijkheden worden bekeken. Als het volgens de studie en nadere analyse volledig technisch veilig en haalbaar is, kan Vlaanderen daar in 2024 of 2030 mee beginnen. Als men in die richting denkt, zou dat vergaande consequenties hebben voor de organisatie van de verkiezingen. De minister wil niet op de resultaten van de studie vooruitlopen. De coronacrisis heeft de digitalisering inderdaad in een stroomversnelling gebracht. Veel mensen zijn vertrouwd geraakt met digitale tools die ze voorheen wel kenden maar niet gebruikten.

Een derde element is de levensduur van de huidige stemcomputers, die tot 2027 loopt. Dat betekent dat men in 2024 nog met de huidige computers kan werken. Na 2024 zijn er drie mogelijkheden: ofwel terugkeer naar potlood en papier; ofwel volledig digitaal, van thuis uit, dan zijn er minder of zelfs geen computers meer nodig; ofwel het aanschaffen van nieuwe computers. Wat doet men in dat geval met de gemeenten die zelf in nieuwe, waarschijnlijk nog bruikbare computers hebben geïnvesteerd? Zal dat systeem compatibel zijn? Het zijn allemaal vragen waar men nu nog geen antwoord op moet weten, maar waar men wel stilaan moet over nadenken.

De vraag van Nadia Sminate over de regionalisering van de organisatie van alle verkiezingen vindt de minister een beetje raar. Het programma van haar partij zegt dat er geen federale verkiezingen meer moeten zijn. Want er zou een confederaal parlement komen dat samengesteld is uit 25 leden van het Vlaams Parlement en 25 leden van het Waalse Parlement. De minister is verheugd met de evolutie dat men gelooft dat het toch ook op federaal vlak belangrijk blijft om verkiezingen te organiseren. Verder legt het N-VA-programma veel nadruk op zo homogeen mogelijke bevoegdheden, waar de minister het overigens mee eens is. Alle gekheid op een stokje, zegt de minister dat federale verkiezingen federaal

moeten worden georganiseerd op basis van federale kieswetgeving. Dat zal altijd wat complex zijn maar tot nu toe werd bewezen dat het mogelijk is.

In verband met de vergoeding wil de minister bekijken of die niet wat kan opgedreven worden in verhouding tot de inspanning die geleverd wordt. Er moet ook een regeling komen zodat niet telkens dezelfde personen opgeroepen worden, tenzij ze vrijwilliger zijn.

Op basis van de technische antwoorden van Jeroen Windey moet men nu aan de slag gaan. Het is inderdaad belangrijk dat het ontwerp van decreet op tijd tot stand komt en dat alle betrokkenen bij de verkiezingen op tijd weten aan welke regels ze zich moeten houden.

Nadia Sminate is verheugd over de uitgebreide kennis van de minister van het N-VA-programma. Ze kan zich toch enige frustratie herinneren tijdens de regeringsonderhandelingen over het feit dat Vlaanderen sommige maatregelen die men voor de lokale verkiezingen zal invoeren, niet ook zal kunnen invoeren voor de Vlaamse verkiezingen.

Tot slot antwoordt de *minister* op de vraag naar de verkiezingsmiddelen. Hij is absoluut geen vragende partij om het uitgavenplafond op te trekken. Er moet wel meer vrijheid zijn over de concrete besteding van de middelen. Vooral het contrast tussen de mogelijkheden offline en online is te groot aan het worden. Voormalig minister-president Geert Bourgeois overwoog in 2015 om het onderscheid tussen offline en online adverteren los te laten. Meer bepaald wou hij artikel 194 van het Lokaal en Provinciaal Kiesdecreet daartoe wijzigen. Dat kon echter niet volgens de toenmalige bijzondere wet. Ondertussen is de bijzondere wet gewijzigd; vandaag kan dat wel. De minister zal onderzoeken of het oude voorstel van Geert Bourgeois geïmplementeerd kan worden zodat het onderscheid tussen offline en online adverteren wegvalt. Nu bestaat inderdaad de fundamentele oneerlijkheid dat men wel kan adverteren op Facebook maar niet bij bijvoorbeeld de lokale krantenboer.

Dat is ook een antwoord op de terechte vraag van Nadia Sminate dat Vlaanderen zelf voor 100 procent moet kunnen beslissen over hoe het zijn eigen verkiezingen en die van de lokale besturen organiseert. Dat geldt overigens ook voor de federale overheid, aldus de minister. Dat is de logica van het streven naar homogene bevoegdheidspakketten.

Kris VAN DIJCK,
voorzitter

Nadia SMINATE
Brecht WARNEZ,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

ABB	Agentschap Binnenlands Bestuur
FAQ	frequently asked questions
FOD	Federale Overheidsdienst
GDPR	General Data Protection Regulation (= algemene verordening gegevensbescherming, AVG)
GRECO	Groep van Staten tegen Corruptie
ICT	informatie- en communicatietechnologie
NMBS	Nationale Maatschappij der Belgische Spoorwegen
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
VRT	Vlaamse Radio- en Televisieomroeporganisatie